

O'ZBEKISTONDA MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI EKSPORT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH

PhD **Samadkulov Muhammadjon Islom o'g'li**
Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali
ORCID: 0009-0007-2801-6417
msamadkulov@gmail.com

Annotasiya. Meva-sabzavot mahsulotlarini eksport qilish butun mamlakatlar uchun iqtisodiy o'sish va daromadlarni oshirishga sezilarli hissa qo'shadi. Ushbu tadqiqot ishida meva-sabzavot mahsulotlarining eksport salohiyatini rivojlantirishga ta'sir etuvchi turli omillar, jumladan, ishlab chiqarish quvvati, sifat standartlari, bozorga kirish va marketing strategiyalarini tahlil qilamiz. Imperik tadqiqot natijalariga va 2010-2023 yil oraliqlarida to'plangan ma'lumotlarga ko'ra O'zbekistonda mavjud meva-sabzavot mahsulotlari eksport hajmini oshirishga hamda bu orqali aholi jon boshiga YaIM ulushini yanada ko'paytirishga qaratilgan qator takliflar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: eksport, iqtisodiy o'sish, marketing, diversifikatsiya, YaIM, iqtisodiy potensial, iqtisodiy tendensiya.

РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЛОДООВОЩНОЙ ПРОДУКЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

PhD **Самадқулов Мухаммаджон Ислам угли**
Янгиерский филиал Ташкентского химико-
технологического института

Аннотация. Экспорт фруктов и овощей вносит значительный вклад в экономический рост и доходы всех стран. В этой исследовательской работе мы анализируем различные факторы, влияющие на развитие экспортного потенциала плодоовощной продукции, включая производственные мощности, стандарты качества, доступ к рынкам и маркетинговые стратегии. По результатам имперских исследований и данных, собранных в период 2010-2023 годов, представлен ряд предложений, направленных на увеличение объемов экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане и тем самым дальнейшее увеличение доли ВВП на душу населения.

Ключевые слова: экспорт, экономический рост, маркетинг, диверсификация, ВВП, экономический потенциал, экономические тенденции.

DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL OF FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS IN UZBEKISTAN

PhD **Samadkulov Mukhammadjon Islom ugli**
Yangiyer branch of the Tashkent Institute of Chemical Technology

Annotation. The export of fruit and vegetable products plays a significant role in driving economic growth and increasing income for countries worldwide. This research delves into the various factors influencing the development of fruit and vegetable export potential, including production capacity, quality standards, market access, and marketing strategies. Drawing upon empirical research findings and data gathered between 2010 and 2023, the study presents a series of recommendations aimed at augmenting Uzbekistan's fruit and vegetable export volume and, consequently, enhancing the country's per capita GDP.

Keywords: export, economic growth, marketing, diversification, GDP, economic potential, economic trends.

Kirish.

So'nggi yillarda meva-sabzavot mahsulotlariga bo'lgan jahon talabi barqaror o'sib bormoqda. O'zbekiston meva-sabzavot yetishtirishda salmoqli salohiyatga, boy qishloq xo'jaligi merosiga va turli assortimentdagi yuqori sifatli mahsulotlarga ega. Biroq, bu istiqbolli poydevorga qaramay, O'zbekiston meva-sabzavotchilik tarmog'ining to'liq salohiyatidan foydalanilmayapti.

Ushbu tadqiqot O'zbekiston meva-sabzavot eksporti salohiyatini rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan omillarni o'rganish va uni oshirish strategiyasini aniqlashga qaratilgan. Ushbu tadqiqot sanoatning hozirgi holatini o'rganish, bozor tendentsiyalarini tahlil qilish va mavjud eksport muammolarini baholash orqali eksportni oshirish bo'yicha samarali siyosat va tavsiyalarni shakllantirishga hissa qo'shishga hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 29.02.2024 yildagi 107-son qarorida keltirilgan asosiy konsepsiyalarni yoritishga intiladi.

Xususan, ushbu tadqiqot quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'rganadi:

- O'zbekistonda meva-sabzavot yetishtirish va eksport qilish landshafti, jumladan, ishlab chiqarish hajmi, navlari va eksport yo'nalishlari chuqur tahlil qilindi.
- Infratuzilma cheklovlari, sifat nazorati muammolari va bozorga kirish to'siqlari kabi sektor duch keladigan asosiy muammolarni aniqlash.
- Eksportni rag'batlantirish bo'yicha mavjud tashabbuslarni va ularning sohaga ta'sirini baholash.
- Eksportni diversifikatsiya qilish va bozorni kengaytirish imkoniyatlarini o'rganish.
- O'zbekistonning meva-sabzavot mahsulotlari eksporti raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu yo'nalishlarni ko'rib chiqish orqali ushbu tadqiqot siyosatchilar, sanoat manfaatdor tomonlari va eksport qiluvchilar uchun O'zbekiston meva-sabzavot sektorining eksport salohiyatini optimallashtirish hamda mamlakat iqtisodiy o'sishi va rivojlanishiga hissa qo'shish uchun qimmatli tushunchalar berishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Ushbu qism biz o'rganayotgan mavzu bo'yicha ko'plab tadqiqotchilarning fikrlarini tahliliy ravishda jamlaydi. Meva-sabzavot mahsulotlari eksport salohiyatini rivojlantirish mamlakatlar uchun sog'lom va to'yimli oziq-ovqat mahsulotlariga ortib borayotgan global talabdan foydalanish uchun qimmatli imkoniyat yaratadi²⁰. Mamlakatlar ishlab chiqarish quvvati, sifat standartlari, bozorga kirish va marketing strategiyalariga sarmoya kiritib, o'zlarini jahon bozorida raqobatbardosh o'yinchilar sifatida ko'rsatishlari va meva-sabzavot mahsulotlari eksportini oshirish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishishlari mumkin (Barrett, Lloyd, 2012).

Eksport salohiyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va hal etish orqali mamlakatlar o'z qishloq xo'jaligi tarmog'ining to'liq salohiyatini ochib, meva-sabzavot mahsulotlarining jahon bozori taqdim etayotgan imkoniyatlardan foydalanishi mumkin (Jones, Steer, et al., 2010). Mamlakatning meva-sabzavot mahsulotlari eksport salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri uning ishlab chiqarish quvvatidir (Rahman, Mele, et al. 2021). Qishloq xo'jaligining yirik va xilma-xil sektoriga ega bo'lgan, turli xil meva-sabzavotlarni yetishtirishga qodir mamlakatlar jahon bozori talablarini qondirish uchun qulayroq hisoblanadi (Lester, 2006).

²⁰ Horticultural exports and food security in developing countries.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda meva-sabzavot mahsulotlari eksport salohiyatini rivojlantirishni turli iqtisodiyot tarmoqlarda daromadlar hajmiga ta'sirini o'rganuvchi empirik modelni ishlab chiqish uchun O'zbekiston Respublikasi ma'lumotlaridan foydalanildi.

Tadqiqot namunasi O'zbekistonda 2010 yildan 2023 yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari va sohada ko'rsatilgan xizmatlar hajmidan iborat.

Tadqiqotda foydalanilgan ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining rasmiy veb-saytidan olindi²¹.

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar tahlili STATA dasturi yordamida va OLS regression tahliliga asoslangan holda amalga oshirildi.

1-jadval

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti hamda Aholi jon boshiga YaIM hajmi dinamikasi (bazis yil - 2015-yil)

Yil	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti	Aholi jon boshiga YaIM
2010	1056,2	2131,358
2011	1777,4	2231,053
2012	736,9	2354,594
2013	1399,3	2487,244
2014	1631,2	2613,748
2015	1239,6	2753,971
2016	644,9	2867,051
2017	817,9	2943,099
2018	1029,9	3062,486
2019	1436,4	3185,335
2020	1336,2	3187,049
2021	1371,8	3356,033
2022	1631,5	3473,362
2023	1777,6	3484,686

Ushbu ma'lumotlar orqal biz qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini oshib borishi aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi YaIM miqdorining oshib borishiga qanchalik ta'sir qilishini o'rganishni maqsad qilganmiz.

Tahlil va natijalar va muhokamasi.

(2-jadval) korrelyatsiya tahlilidan biz tadqiqot uchun tanlagan o'zgaruvchilar kuchli ijobiy korrelyatsiyaga ega ekanligini, ya'ni barcha o'zgaruvchilar orasidagi korrelyatsiya 90% dan yuqori ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bundan ko'rishimiz mumkinki, bitta o'zgaruvchining o'sishi keyingi o'zgaruvchini ham oshiradi va bu statistik ahamiyatga ega, barcha p qiymatlari 0,05 dan kichik.

2-jadval

Pairwise correlations

Variables	(1)	(2)
(1) Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti	1.000	
(2) Aholi jon boshiga YaIM	0.982 (0.003)	1.000

Manba: muallifning hisob-kitoblari.

²¹ <https://stat.uz/en/>

Biz quyida (3-jadval) tadqiqotning asosiy qismi bo'lgan regressiya tahlilini ko'rishimiz mumkin. Ushbu tahlilda R-kvadrat = 0.896 qiymati biz tanlagan mustaqil o'zgaruvchilar bog'liq o'zgaruvchining 89,6% ni ifodalashini ko'rsatadi, bu statistik ahamiyatga ega, p qiymati 0,05 dan kichik (Prob > F 0,018), ya'ni qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksporti aholi jon boshiga to'g'ri keluvchi YaIM hajmini oshiradi, aniqroq aytganda jon boshiga to'g'ri keluvchi YaIM hajmini 89% ulushi mahsulotlar eksportiga mos keladi.

3-jadval

Linear regression							
Y	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
X₁	187.845	61.1	-3.07	.02	64.191	588.502	**
Constant	198.045	1997.384	-8.31	.076	1977.212	8781.121	*
Mean dependent var	41162.740		SD dependent var		28908.429		
R-squared	0.896		Number of obs		14		
F-test	1669.071		Prob > F		0.018		
Akaike crit. (AIC)	81.198		Bayesian crit. (BIC)		79.636		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Manba: muallifning hisob-kitoblari.

Bu yerda:

Y = Aholi jon boshiga YaIM

X₁ = Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti

O'zgaruvchilar orasidagi o'zaro ta'sir quyidagicha: X₁ ning bir birlik o'zgarishi Y ni 187,845 ga oshiradi, bular statistik ahamiyatga ega, p qiymati 0,05 dan kichik.

Tahlilning regression fomulasi quyidagicha:

Aholi jon boshiga YaIM = Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti * 187.845 + 198.045

Xulosa va takliflar.

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilishimiz mumkinki, qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti bir birlikka ko'payishi aholi jon boshiga YaIM hajmini mos ravishda 187.845 qo'shilgan qiymat birligiga oshiradi. Meva-sabzavot eksporti salohiyatini rivojlantirish O'zbekistonga o'zining boy qishloq xo'jaligi resurslaridan foydalanish va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish uchun katta imkoniyat yaratadi. Ishlab chiqarish quvvatini oshirish, sifat standartlariga ustuvor ahamiyat berish va bozorga kirishni yaxshilash orqali O'zbekiston jahon meva-sabzavot bozoridagi ulushini oshirishi mumkin. O'zbekiston o'zining qulay iqlim sharoiti va turli qishloq xo'jaligi merosidan foydalangan holda meva-sabzavot eksportini kengaytirish uchun salmoqli salohiyatga ega. Bu imkoniyatdan to'liq foydalanish uchun mamlakat asosiy vazifalarni hal qilishi va strategik tashabbuslarni amalga oshirishi kerak.

Bularga quyidagilar kiradi:

Cheklangan ishlab chiqarish quvvati: O'zbekistonda turli xil meva va sabzavotlar mavjud bo'lsa-da, eksport hajmini oshirish va yil davomida mavjud bo'lishini ta'minlash izchil eksport uchun muhim ahamiyatga ega.

Infratuzilma kamchiliklari: tashish va qadoqlash vositalarining yetarli emasligi o'rim-yig'imdan keyingi boshqaruv va mahsulot sifatini saqlashga to'sqinlik qiladi.

Sifat va xavfsizlik masalalari: Oziq-ovqat xavfsizligining qat'iy xalqaro standartlariga javob berish va mahsulot sifatining barqarorligini ta'minlash bozorga kirish uchun juda muhimdir.

Bozorga kirish to'siqlari: tariflar, tarifsiz to'siqlar va cheklangan bozor ma'lumotlari foydali eksport bozorlariga kirishga to'sqinlik qiladi.

Qo'shimcha qiymatning yo'qligi: qayta ishlash va qadoqlash imkoniyatlarining cheklanganligi mahsulotning raqobatbardoshligini va eksport daromadini pasaytiradi.

Adabiyotlar:

Barrett, D.M., Lloyd, B., (2012) *Advanced preservation methods and nutrient retention in fruits and vegetables.* J. Sci. Food Agric. 92, 7–22.

Gurbandurdievich M.Q. (2023) *Conceptual Basics of Improving Innovative Capacity and its Increase Mechanism* //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – T. 20. – C. 1-4.

Jones, L.R., Steer, C.D., Rogers, I.S., Emmett, P.M., (2010). *Influences on child fruit and vegetable intake: sociodemographic, parental and child factors in a longitudinal cohort study.* Publ. Health Nutr. 13, 1122–1130.

Lester, G.E., (2006). *Environmental regulation of human health nutrients (Ascorbic acid, beta-carotene, and folic acid) in fruits and vegetables.* Hortscience 41, 59–64.

Rahman, S.M.E., Mele, M.A., Lee, Y.T., Islam, M.Z., (2021). *Consumer preference, quality, and safety of organic and conventional fresh fruits, vegetables, and cereals.*

Samadkulov M. (2023) *THE ECONOMICS OF URBANIZATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT* //SPAST Abstracts. – T. 2. – №. 02.

Samadkulov, M. (2024). *THE EDUCATION ECONOMY: CAPITAL EXPENDITURES, GAINS, AND DISPARITIES.* International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(05).

Samadkulov, M. (2024). *THE URBANIZATION ECONOMY: DIFFICULTIES AND APPROACHES FOR SUSTAINABLE GROWTH.* International journal of artificial intelligence, 4(03), 258-263.

Turdaliyev I., Samadkulov M. (2024) *THE GREEN ECONOMY: PAVING THE PATH TO SUSTAINABLE PROSPERITY* //Science technology&Digital finance. – T. 2. – №. 2. – C. 49-51.

Самадқулов М., Шукурова И., Туйчиев Д. (2023) *Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya bozori va unda bank infratuzilmasining o' rni* //Информатика и инженерные технологии. –Т. 1. – №. 2. – С. 160-164.

САМАДКУЛОВ М.И. (2022) *ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ КАК ИНСТРУМЕНТА ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА* //ЭКОНОМИКА. – №. 5. – С. 531-534.

Самадқулов М.И. (2022) *МАМЛАКАТ ИННОВАЦИОН САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ* //Экономика и финансы (Узбекистан). – №. 3 (151). – С. 70-76.